

بررسی تاثیر استفاده بی‌رویه از شبکه‌های مجازی در گسترش اختلالات رفتاری در بین جوانان

میترا مزینانی^۱

^۱ دکترای تخصصی مشاوره دانشگاه آزاد اهواز

چکیده

ارتباط از طریق فضای مجازی در سال‌های اخیر جایگاه قابل توجهی بین نسل جوان جامعه ما پیدا کرده است. شبکه‌های اجتماعی در ابعاد مختلف زندگی افراد (فردی و اجتماعی) تأثیر گذارند. در شکل‌دهی به هویت نقش دارند و در گسترش اختلالات رفتاری تأثیرگذارند. هدف این پژوهش مروری بر مبانی نظری و پیشینه پژوهش‌ها راجع به تاثیر استفاده بی‌رویه از شبکه‌های مجازی در گسترش اختلالات رفتاری در بین جوانان است. مطالعه حاضر توصیفی (از نوع مروری) می‌باشد. روش مورد استفاده در این پژوهش مطالعه‌ای و کتابخانه‌ای بود. در این پژوهش به بررسی ادبیات و پیشینه مربوط به شبکه‌های مجازی و آسیب‌های آن بر جوانان پرداخته شد. در این راستا علاوه بر بررسی منابع اطلاعاتی خارجی، منابع و پایگاه‌های اطلاعاتی داخل ایران نیز بررسی شد. مطالعات انجام شده بیانگر آن است که فضای مجازی و اینترنت به رغم تمام کاربردها و کارکردهای مفید خود، آسیب‌های اجتماعی خاصی نیز دارد که نمی‌توان نسبت به آن بی تفاوت بود. تاثیر این آسیب‌ها به ویژه در نسل در حال رشد کشور حساس‌تر بوده و دقت بیشتری را می‌طلبد. آسیب‌های اجتماعی حاصل از ارتباط با اینترنت دامنه وسیعی دارد. طوری که می‌توان حوزه آسیب‌های آن را از چندهویتی گرفته تا دسترسی به حساب‌های بانکی، هرزه نگاری، انتشار محتوای مستهجن، تجاوز به حریم خصوصی افراد و اشاعه خشونت ترسیم کرد؛ آسیب‌هایی است که کارشناسان حوزه جامعه شناسی، ارتباطات و روانشناسی به صورت مداوم از آنها صحبت می‌کنند. آزادی بی حد و حصر در فضای مجازی، خلا قانون گذاری و عدم امکان حضور و نظارت پلیس بر تمام ابعاد آن موجب می‌شود که عده‌ای از کاربران بر اساس هنجارهای لحظه‌ای عمل کنند. گمنامی، بی چهرگی و بی نامی افراد در اینترنت نه تنها پیگرد قانونی مجرمان را در فضای رایانه‌ای مشکل می‌سازد، بلکه زمینه گسترش آن را نیز فراهم می‌آورد.

واژه‌های کلیدی: شبکه‌های اجتماعی، اینترنت، اختلالات رفتاری، جوانان

مقدمه

دسترسی به اینترنت و استفاده از تلفن های هوشمند و سایر دستگاه های فناوری به سرعت افزایش یافته است (مرکز تحقیقات پیو، ۲۰۱۷). شبکه های اجتماعی مجازی مانند شبکه های تلگرام، اینستاگرام، فیسبوک و غیره امروزه مورد استفاده بسیاری از افراد دنیا قرار گرفته است (تانگ و کو، ۲۰۱۷؛ به نقل از فرج دنیوی، ۱۴۰۰). شبکه های اجتماعی اینترنتی، جایگاهی شگرف در سطح روابط اجتماعی افراد پدید آورده است. کاربران جوان اینترنت از این موضوع استقبال کردند که به جرئت می توان گفت، شبکه های اجتماعی مجازی یکی از اثرگذارترین سرویس های ارائه شده در اینترنت است که در سال های اخیر در نظام اجتماعی کشورهای مختلف جهان تحول شگرفی پدیده آورده است (حسینی، ۱۳۹۳).

فضای مجازی و شبکه های اجتماعی یکی از بزرگترین اختراعات و پیشرفت های بشر است. اعتیاد به شبکه های اجتماعی و فضای مجازی نوعی اعتیاد رفتاری است. امروزه اعتیاد به فضای مجازی و شبکه های اجتماعی را می توان به عنوان یک پدیده رایج دانست. فضای مجازی در تعریف ساده محیطی هست که ارتباط آن از طریق اینترنت انجام می شود. مفهومی فردی و بین المللی است که یک فناوری گسترده و مرتبط به هم را توصیف می کند. اصطلاح فضای مجازی از داستان های علمی و هنری وارد فرهنگ عموم شده است. در فضای مجازی فرد می تواند عکس و فیلم های خود را به اشتراک بگذارد و با دیگران ارتباط برقرار کند. برقرار کردن این ارتباط به دلیل مشغول کردن افراد و هیجان انگیز بودن آن بسیار مورد توجه نوجوانان و جوانان قرار گرفته است و به دلیل جذابیت و سرگرم کننده بودن این فضا ممکن است افراد به آن اعتیاد و وابستگی پیدا کنند (محتشم فر، ۱۴۰۱).

با توجه به اهمیت فضای مجازی در توسعه جوامع در جامعه ما نیز در سال های اخیر به فن آوری اطلاعات و ارتباطات توجه زیادی شده است. ولی در این رابطه آسیب های جدی وجود دارد که ضروری است به ریشه یابی آن پرداخت. کشور ما از نظر بهره مندی از اینترنت در بین ۱۸۷ کشور جهان رتبه ۸۷ را دارد که بر اساس طبقه بندی اتحادیه جهانی مخابرات جزء کشورهای متوسط به شمار می رود. ۳۵ درصد استفاده کنندگان اینترنت را قشر جوان تشکیل می دهند و میانگین صرف شده برای اینترنت ۵۲ دقیقه در هفته است (صادقیان، ۱۳۸۴). از آنجا که حدود ۶۰ درصد جامعه ما را جوانان تشکیل می دهند شایسته است که رابطه آنها با رسانه های اجتماعی یا همان شبکه های اجتماعی و تأثیرات آن بر زندگی جوانان با توجه به گسترش آن در جامعه ما مورد توجه ویژه قرار گیرد. متأسفانه در ایران در عرصه سیاست گذاری فضای مجازی به ویژه رسانه های جدید توجه چندانی به نیازهای ارتباطی مخاطبان ایرانی در پیوستن به شبکه های اجتماعی نشده است. در حقیقت نگاه منفی به تحولات فناوری در عرصه رسانه های جدید و بی توجهی به نیازهای ارتباطی مخاطبان نه تنها ما را از شناخت علمی اینگونه نیازها دور می کند، بلکه زمینه را برای تأثیرگذاری این شبکه ها فراهم می آورد (کیا و نوری مراد آباد، ۱۳۹۱).

اعتیاد به اینترنت و فضای مجازی انسان ها را به افرادی رها شده تبدیل می کند و بر روابط اجتماعی آنان اثر می گذارد. در نتیجه استفاده بیش از حد از اینترنت، بهره وری کاربران اینترنت پایین می آید. آنان با تأخیر به محل کار می روند و دچار کم کاری می شوند. بی تحرکی جسمی، علائمی چون درد کمر، پشت ماهیچه از دیگر تبعات این مسأله اند. این اعتیاد مانند تمام اعتیادهای دیگر با نشانه هایی از قبیل فردگرایی مفرط، عزت طلبی و اجتماع گریزی، بی میلی به مشارکت، کاهش تعاملات و ارتباطات، انزوا طلبی، اضطراب، احساس تنهایی، افسردگی، ضعف، اعتماد به نفس نازل و نظایر آن همراه است. این کاربران حتی در صورت کناره گیری از اینترنت دچار علائم اختلال می شوند (محسنی تبریزی و هویدا، ۱۳۹۳). لذا هدف از پژوهش حاضر بررسی تأثیر استفاده بی رویه از شبکه های مجازی در گسترش اختلالات رفتاری در بین جوانان می باشد.

مبانی نظری

در قرن بیست و یکم صاحب نظران علوم ارتباطات با اذعان به توانایی شگرف رسانه های جمعی در شکل دهی افکار، نگرش ها و رفتار افراد مطالعات مختلفی را در مورد سنجش میزان و نوع تأثیرات رسانه ها انجام داده اند. آنان بیان می دارند که وسایل ارتباط جمعی قادرند با کارکردهای منفی و تخطی از اخلاق رسانه ای، سلامت فکری و اخلاقی آحاد جامعه به ویژه جوانان را تهدید کنند و الگوهای ناپهناجر رفتاری را در جامعه تثبیت نمایند. از سوی دیگر می توانند با توجه به کارایی و توان رسانه ها، نرخ وقوع انحرافات اجتماعی را کاهش دهند.

با ورود فناوری و وسایل ارتباط جمعی به حریم خصوصی افراد ارزش های اجتماعی تحت تأثیر قرار گرفته و موجب شده تا شاهد تغییراتی در رفتار و گفتمان نسل جوان باشیم از جمله این وسایل، دسترسی آسان به اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی است. یافته های پژوهش های اجتماعی در ایران نشان می دهد که جوانان بیشترین و مهم ترین کاربران شبکه های اجتماعی در ایران هستند. استفاده از شبکه های اجتماعی نه تنها مهم ترین فعالیت آنان در اوقات فراغت به حساب می آید بلکه بیشتر جوانان وقت قابل توجهی را به استفاده از شبکه های اجتماعی اینترنتی اختصاص می دهند. آمارهای متعدد موجود از تعداد کاربران اینترنت در ایران و ایرانیانی که در شبکه های اجتماعی مجازی مانند فیس بوک و توییتر و... عضویت یافته اند نمایانگر گستره حضور خیره کننده رسانه های اجتماعی در میان جامعه ایرانی است (رحیمی، ۱۳۹۵). بر اساس گزارش های مرکز افکار سنجی دانشجویان ایران (۱۳۹۴)، ۵۳ درصد از کل مردم ایران حداقل عضو یکی از شبکه های اجتماعی هستند که در این میان تلگرام به پرطرفدارترین شبکه اجتماعی در بین مردم ایران تبدیل شده و تعداد کاربران تلگرام در ایران بیش از ۲۰ میلیون نفر است. نتایج نظرسنجی ایسپا نشان داد که ۵۶ درصد شهروندان مراکز استان ها، ۵۶ درصد شهروندان شهرهای درجه دو و ۴۲ درصد مردم روستاها حداقل عضو یکی از شبکه های اجتماعی هستند. همچنین ۷۲ درصد جوانان ۱۸ تا ۲۹ ساله کشور اعلام کرده اند حداقل عضو یکی از شبکه های اجتماعی هستند. این میزان برای افراد ۳۰ تا ۴۹ ساله برابر با ۵۳ درصد و برای افراد بالای ۵۰ سال برابر با ۲۵ درصد است. به طور قطع، این ضریب در شهر بزرگی مانند تهران که اغلب خانواده ها به اینترنت دسترسی دارند، بسیار بالا و به جرأت می توان گفت که حدود دو برابر این رقم است. نکته قابل توجه این است که رشد این ضریب در ده سال گذشته در ایران تصاعدی بوده است و انتظار می رود که در سال های آینده نیز تشدید خواهد شد و از رشد آن گریزی نیست.

یکی از مسائلی که به دنبال گسترش روزافزون شبکه های اجتماعی مجازی در جهان امروز ایجاد شده است، تغییرات رفتاری جوانان می باشد. تغییر و تحول در رفتارهای جوانان امروزه دیگر مسئله ای منحصر به جامعه یا جوامعی خاص نیست، بلکه مسئله ای است که دیر یا زود همه جوامع با آن رو به رو خواهند شد. همان گونه که گیدنز اشاره می کند، مسئله ای جهانی است. این واقعیت محض را همه احساس و درک می کنند که نهاد خانواده، جامعه شهری امروز ایران به ویژه شهر تهران در حال تغییر است. آمارهای رسمی نشان از درگیری بیش از پیش جوانان با تکنولوژی های ارتباطی در ایران دارند؛ به طوری که در دور افتاده ترین نقاط ایران هم استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی امری بدیهی به حساب می آید؛ اما تفاوتی که مصرف رسانه ای کلانشهرها با سایر نقاط دارد در میزان زمانی است که افراد به استفاده از این رسانه ها اختصاص می دهند و نیز اموری که تنها از طریق تکنولوژی های ارتباطی مانند اینترنت یا موبایل میسر می گردد. امروزه کمتر خانواده ای را می توان یافت که اعضای آن ساعتی از وقت خود را صرف استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی نکند و رفتار و افکارشان تحت تأثیر آن قرار نگیرد. شبکه های اجتماعی مجازی امروزه بخش اعظم زمان جوانان را به خود اختصاص داده و به دلیل گستردگی و ناشناخته ماندن آن آسیب های اجتماعی چندی را بر رفتارهای آنان وارد کرده است (رحیمی، ۱۳۹۵).

بر این اساس، جوانان را می توان به عنوان سرمایه انسانی و یکی از ارکان توسعه یافتگی جوامع محسوب کرد که اگر به درستی

تربیت نشوند سلامت اجتماعی جامعه در معرض تهدید قرار خواهد گرفت. کنش های ناپهنجار که اغلب در حاشیه شهرها نمایان می گردد، سبب می شود همبستگی اجتماعی با چالش رو به رو شود و موجب هدر رفت سرمایه انسانی گردد. هر جامعه ای متناسب با شرایط خود، با انواعی از انحرافات و مشکلات رو به روست که تأثیرات مخربی روی فرآیند ترقی آن جامعه دارد. شناخت چنین عواملی می تواند مسیر حرکت جامعه را به سوی ترقی و تعامل هموار سازد. شناسایی عوامل مؤثر بر ناپهنجاری های اجتماعی در کاهش اتلاف هزینه، اتلاف وقت و نیرویی که دولت ها صرف حل آن می کنند نیز اهمیت زیادی دارد. اداره کانون های اصلاح و تربیت، کانون های کارآموزی سازمان زندان ها، نیروی انتظامی، دادگستری و هزینه های مربوط به آن باری بر دوش بودجه هر کشوری است. در صورتی که اگر به صورت علمی عوامل دخیل در این معضل شناسایی شود قسمت اعظم این بودجه را می توان صرف توسعه و بالندگی جامعه نمود.

ماده ۹۷ قانون برنامه چهارم و ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به مسئله ناپهنجاری اجتماعی اختصاص یافته است که بر اساس آن دولت مکلف است به منظور پیشگیری و کاهش آسیب ها و ناپهنجاری های اجتماعی نسبت به تهیه طرح کنترل کاهش آسیب های اجتماعی اقدام نماید و برای این کار نیاز به بهره گیری از مطالعات علمی آسیب شناسان اجتماعی از جمله جامعه شناسان دارد تا ناپهنجاری های اجتماعی را مورد شناسایی و برحسب اهمیت اولویت بندی نمایند. از سوی دیگر، منابع آسیب ها و پیدایی آنها باید مورد علت کاوی قرار گیرد تا به قدرت پیش بینی پیشگیری و کنترل انحرافات اجتماعی دست یافته و با شیوه های علمی به ترمیمی آسیب ها و اصلاح کجروان اجتماعی و توانمندسازی افراد در معرض آسیب پرداخته شود. پس برای مدیریت مسئله از طرف برنامه ریزان و سیاستگذاران اجتماعی، انجام تحقیقات و مطالعات علمی توسط پژوهشگران اجتماعی امری ضروری است (محبوبی منش، ۱۳۸۷).

شبکه های اجتماعی

شبکه های اجتماعی اینترنتی به زبانی ساده صفحات اینترنتی هستند که افراد با عضویت در آنها می توانند دوست یابی کنند، به بحث و تبادل نظر بپردازند، تصاویر و فیلم هایی را که دوست دارند به اشتراک بگذارند و این فرصت را می یابند تا درباره علاقه مندی ها و مطالب دیگران اظهار نظر کنند و خودشان نیز مطالبی را مطابق با سلیقه و نظر خود منتشر کنند و حتی در دنیای مجازی این شبکه ها تصویری خیالی از خود ارائه کنند (افراسیابی، ۱۳۹۰).

با ظهور فناوری های مدرن و به خصوص اینترنت و ورود شبکه های اجتماعی به زندگی افراد نوع جدیدی از روابط بین فردی شکل گرفته است که از آن به ارتباطات مجازی تعبیر می شود. در واقع این ارتباطات مجازی بین فردی در قالب شبکه سازی های اجتماعی بر پایه مشارکت همگانی بنا شده اند. ایجاد ارتباطات جمعی و میان فردی، تشکیل اجتماعات مجازی، اطلاع رسانی، تبادل اطلاعات و نظرات از شناخته شده ترین کارکردهای این فضاها هستند. برخی از ویژگی های شبکه های اجتماعی عبارتند از: اشتراک گذاری، سازماندهی، دوستی، اعتماد، استناد و تعمیم، چندرسانه ای بودن، نقد بی رحمانه، دنبال کردن و دنبال شدن، باز انتشار، خرد جمعی، ساختار دمکراتیک، قدرت سرمایه اجتماعی، تحرک اجتماعی و ابتکار و خلاقیت.

در این بین والک و همکاران (۲۰۱۰) در بررسی هایی که در سطح مناطق در حال توسعه آسیا داشته اند، گزارش می کنند که فناوری های نوین، در کشورهایی مانند: فیلیپین، مغولستان، تایلند، هند و بنگلادش سبب شده است که مردم نواحی دورافتاده، امکان دسترسی به آموزش های مورد نظرشان را بیابند و از این فرصت، استفاده بهینه به عمل بیاورند. اما آنچه در عمل مشاهده می شود تلفن همراه علاوه بر مزیت های فراوانی که دارد عوارضی همچون کاهش و انحطاط ارزش های اخلاقی را نیز در برداشته

است. کریستال (۲۰۰۸) نیز در پژوهش خود به این نتیجه دست یافته است که افزایش استفاده از فناوری های نوین همچون تلفن همراه و فضای مجازی با کاهش ارزش ها و هنجارهای تربیتی جامعه همراه بوده است.

بسیاری از مشکلاتی که امروزه توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در کشور با آن مواجه است کمبود بسترهای فرهنگی است. به بیان دیگر فناوری های نوین ارتباطی هرگز دارای بار خنثی نیستند بلکه جزئی از فرهنگ به حساب آمده و در یک بستر فرهنگی ایجاد می گردند و به همین دلیل با مفهوم خاص خودشان باعث ایجاد ارزش های نوین در جوامع گشته و موجب پیدایش نگرش ها و باورهای تازه ای در اذهان مردم می شوند. این در حالی است که باورها و ارزش های تربیتی جامعه از طریق فرآیند آموزش در ذهن مخاطبان نهادینه می گردد، آنگاه است که از این تکنولوژی های نوین به منظور تقویت ارزش ها و باورهای جوامع واردکننده و پذیرای این فناوری ها استفاده می شود و خطر موقعی گریبانگیر این جوامع می شود که جوامع پذیرا از هیچ برنامه خاصی برای بهره برداری مناسب از این فناوری ها برخوردار نباشند و مخاطبان با ارزش ها و هنجارهای خویش بیگانه باشند (مزرعی جوشری، ۱۳۸۸).

آنچه در حال حاضر وجود شبکه های اجتماعی را پراهمیت و تأثیر آنها را پررنگ تر جلوه می دهد اقبال عمومی کاربران اینترنت به این شبکه ها است. به طوری که روزانه صدها میلیون نفر در دنیا با عضویت در این شبکه ها، ساعت های متمادی از عمرشان را صرف گشت و گذار در شبکه های اجتماعی می کنند (افراسیابی، ۱۳۹۰؛ به نقل از فرقانی و مهاجری، ۱۳۹۶).

آسیب شناسی اینترنت، فضای مجازی و شبکه های اجتماعی

معضلات اینترنت و فضای مجازی را می توان به این چند دسته تقسیم نمود:

۱- مشغول شدن فکر افراد به مسائلی که آنها را از شکوفایی باز می دارد، زیرا ذهن فعال بزرگترین سرمایه برای جامعه امروزی می باشد. وقتی ذهن به عوامل مبتذل مشغول شود، دیگر جایی برای خلاقیت و سازندگی باقی نمی ماند.

۲- درگیری احساسی در اینترنت: یکی از مهم ترین مسائلی که اکنون با آن مواجه هستیم و بسیاری از جوانان درگیر آن هستند، عشق اینترنتی و رابطه های جنس مخالف در آن است و متأسفانه به معضلی بزرگ تبدیل شده است.

۳- ابعاد امنیتی- اطلاعاتی:

- تجمعات و اجتماعات اینترنت این ویژگی را داراست که می تواند به عاملی برای یکپارچگی گروه ها و برگزاری میتینگ های سیاسی تبدیل شود.

- کاهش اقتدار سیستم امنیتی و اطلاعاتی به دلیل امکان نشر بدون واژه و فارغ از امکان شناسایی سیستم امنیتی و اطلاعاتی اقتدار سنتی خود را در کنترل افکار عمومی و یا اشراف اطلاعاتی معمول از دست داده است. اصل نخست در سیستم امنیتی و اطلاعاتی پنهان کاری و محرمانگی است و اصل اول در اینترنت انتشار اطلاعات است.

- مکانیسم های جدید شایعه سازی بسیاری از سایت های خبری و غیر خبری با انتشار شایعات و خبرهای جعلی بر افکار عمومی تأثیر می گذارند.

۴- ابعاد اجتماعی:

- ارتباطات نامتعارف میان قشر جوان: در ارتباط مجازی دختران به لحاظ احساس خطر یا بروز شرم در حضور جنس مخالف، ترجیح می دهند تا در دنیای مجازی و فارغ از دغدغه های حضور واقعی به گفت و گو بپردازند. در مقابل مردان در اینترنت

به دنبال راه هایی برای کسب قدرت و شهوت و همین طور رویای جنسی خود هستند. می توان گفت که اینترنت به دلیل تسهیل ایجاد روابط دوستانه و عاشقانه در زمینه های غیراخلاقی بسیار مورد توجه است، اغلب گسترش روابط غیر اخلاقی مجازی در عرصه اینترنت در جهت روابط غیر اخلاقی واقعی صورت می گیرد. واضح است که شبکه اینترنت مجال مناسبی برای رشد و توسعه انواع مختلف رفتارهای غیر اخلاقی است.

• گسست میان نسل ها: امروزه سرعت تکنولوژی شکاف بین نسل فرزندان و والدینشان را بسط داده است. براساس اظهارات معاون سازمان بهزیستی کشور میزان گفتگو در بین اعضای خانواده در کشور تنها حدود ۳۰ دقیقه است که این می تواند آسیب زا باشد. فرزندان در مقایسه با والدین با وجود اینکه در یک فضای فرهنگی زندگی می کنند اطلاعات، گرایش ها و رفتارهای متفاوتی دارند.

• انحراف های اخلاقی و فردی (سوء استفاده جنسی): فعالیت های مجرمانه مربوط به فحشای کودکان و پورنوگرافی که از طریق اینترنت مورد استفاده واقع می شود، اکنون از مسائل حاد به شمار می رود. کار با اینترنت امکان و ضریب انحراف اخلاقی جوانان را بالا برده است. انزوای جنسی زودرس نمونه ای از پیامدهای منفی در این زمینه هستند.

• انزوای اجتماعی: امروزه اینترنت در زندگی اجتماعی، جای دوستان و نزدیکان را گرفته و در حقیقت جایگزین روابط دوستانه و فامیلی شده است. افرادی که ساعت ها وقت خود را در سایت های اینترنتی می گذرانند، بسیاری از ارزش های اجتماعی را زیر پا می نهند چرا که فرد دیگر فعالیت های اجتماعی خود را کنار گذاشته و به فعالیت های فردی روی می آورد.

• بلوغ جنسی زودرس در اتاق های گفت و گو و شبکه های اجتماعی: بخش مهمی از محتوای ارائه شده در فضای مجازی بدون در نظر گرفتن اقتضای سنی مخاطب حاوی مباحث جنسی در سطوح مختلف است که چون عمدتاً در سیستم آموزش و پرورش و خانواده ما به طور صحیح این اطلاعات به فرزندان منتقل نمی شود ممکن است به سرعت در معرض دید و برداشت و تحلیل کاربران نوجوان قرار می گیرد و به تدریج جوان و نوجوان را که در شرایط خاص جسمی و غلیان غرایز جنسی که آمادگی آن را ندارد قرار دهد و فرزندان را دچار سردرگمی و انحراف از مسیر ارزش های جامعه نماید، سازد.

• بحران هویت و اختلال در شکل گیری شخصیت و پنهان سازی هویت (تئوری گوستاولوبون- انبوه خلق): با امکانات و گزینه های فراوانی که رسانه های عمومی از جمله اینترنت در اختیار جوانان می گذارند آنان به طور دائم با محرک های جدید و انواع مختلف رفتار آشنا می شوند. این فضا هویت نامشخصی و اغلب متحولی را می آفریند. به خصوص برای نسلی که در مقایسه با نسل قبل با محرک های فراوانی مواجه است.

• تهدید بنیان های خانواده و نارضایتی های خانوادگی: امروزه با ورود تکنولوژی و وسایل ارتباط جمعی در خانواده، خانواده ایرانی با مسائل و مشکلات عدیده ای روبه رو شده است. در بررسی وضعیت خانواده های ایرانی می توان چنین گفت که خانواده ایرانی در معرض تغییرات مهمی که ناشی از پیدایی و ورود تکنولوژی های جدید به حریم خانواده است قرار دارند. چون اساساً ورود اینترنت همراه با ارزش های غربی چالش های جدیدی را در کشورهای دیگر به وجود آورده است.

• تغییر نقش های اجتماعی: پنهان ماندن هویت ها و کنترل ناپذیری در شبکه موجب کسب هویت های جدید و ایفای نقش های اجتماعی مجازی در شبکه به وسیله افراد می شود.

• تغییر در اوقات فراغت: اینترنت مشخص ترین نماد این عصر است که اساسی ترین سهم را در اوقات فراغت مجازی دارد. رهایی شخص از تعهدات شغلی، اقتصادی و وظایف شخصی، خانوادگی، تحصیلی و اجتماعی با استفاده از فضای مجازی فراغت مجازی را می سازد.

۵- ابعاد سیاسی:

• انتقال مستقیم اندیشه ها و دیدگاه های جریان های معاند به داخل: اگر تا دیروز برای انتقال افکار و دیدگاه های معاندان نظام به داخل فقط از طریق نشریات مکتوب وجود داشت امروزه از طریق اینترنت شامل سایت ها، گروه های خبری، خبرنامه های الکترونیک و پالتاک ها و فروم ها امکان انتقال مستقیم اندیشه های معاندان به داخل وجود دارد.

• ایجاد گروه های فشار و ذی نفوذ مجازی: جمع آوری امضای الکترونیک به منظور تأکید بر یک موضوع یا اعمال فشار بر یک نهاد از کارکردهای جدید اینترنتی در ایران است.

• ایجاد مطالبات جدید سیاسی: تراکم دیدگاه ها و مطالبات موجب بیداری و هوشیاری و افزایش سطح توقعات و مطالبات جوانان شده و آشنایی با سایر دیدگاه ها به ایجاد مطالبات جدید سیاسی می انجامد.

• به چالش کشیدن دستاوردهای رسمی: از طریق اینترنت اطلاعات دولتی را می توان به چالش کشید.

• انتشار مطالبات قومی و منطقه ای و افزایش تحریک پذیری قومیت ها: انتشار برخی مطالب تحریک آمیز در سایت های اینترنتی قابلیت این رسانه و پدیده را برای دامن زدن به مباحث مناقشه برانگیز قومی و اقلیتی را بالا برده است.

۶- ابعاد فرهنگی:

• ایجاد محرکه های قوی برای تبادلات فرهنگی غیر قابل کنترل: در واقع با وجود اینترنت بسیاری از محصولات فرهنگی

که ماده اولیه آنها اطلاعات است، مثل کتاب، مقاله، موسیقی، فیلم، نقاشی و عکس به راحتی و بدون مانع تبادل می شود.

• بستر سازی بیشتر برای تهاجم فرهنگی: فضای مجازی و تکنولوژی های مرتبط با این دنیا اعم از سخت افزاری و نرم افزاری دانشی است که در غرب تولید شده و هنوز هم امتیاز این علم در دست آنان است. این بدین معناست که کشورهایی خاص فرصت بیشتری برای حضور در فضای گسترده و نامتناهی مجازی دارند و لذا امکان وسیعی برای تأثیر گذاری بر روی دیگر فرهنگ ها و تمدن ها خواهند داشت.

• انتقال هنجارها و نرم های ارزشی و اخلاقی غربی: اینترنت یک پدیده غربی است و فرهنگ حامل آن نیز غربی است، پس چندان غیر معقول نیست اگر بگوییم اینترنت موجب انتقال هنجارها و نرم های ارزشی و اخلاقی غربی می شود (اروانه، ۱۳۹۹).

انواع اعتیاد به فضای مجازی

امروزه به دلیل پیشرفت روزافزون فضای مجازی و شبکه های اجتماعی اعتیاد به اینترنت افزایش داشته است. انواع اعتیاد به اینترنت و فضای مجازی به شرح زیر است:

• اعتیاد به چت و گفتگوی اینترنتی

امروزه اعتیاد به چت کردن در فضاهای مجازی و پیام‌رسانی‌های داخلی و خارجی مانند فیس بوک، تلگرام، اینستا در افراد افزایش یافته است. ویژگی کسانی که به چت‌ها و گفتگوهای اینترنتی اعتیاد دارند این است که معمولاً بیش از حد درگیر روابط اینترنتی هستند و دوستی اینترنتی خیلی زود اهمیت بیشتری از خانواده و اطرافیان و دوستان قدیمی را برایشان می‌گیرد.

• اعتیاد به خرید اینترنتی

با توجه به گسترش روزافزون سایت‌های خرید آنلاین و امکان خرید سریع بیشتر افراد خریده‌های خود را به وسیله اینترنت انجام می‌دهند. اما برخی دچار اعتیاد به این خرید می‌شوند به طوری که دیگر کنترلی بر خریده‌های اینترنتی خود ندارند و نمی‌توانند جلوی خریده‌های غیر ضروری خود را بگیرند.

• اعتیاد به بازی‌های اینترنتی

بیشتر کسانی که بستر اینترنت اعتیاد دارند که بازی‌های اینترنتی انجام می‌دهند. ویژگی اعتیاد به بازی‌های اینترنتی این است که افراد در طولانی مدت مشغول بازی کردن هستند و علاقه به بازی‌ها و سرگرمی‌های قبلی را از دست می‌دهند.

• اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مانند اینستاگرام، واتساپ و تلگرام

شبکه‌های اجتماعی هرروزه در حال تغییر و پیشرفت هستند و به آنها امکانات بیشتری افزوده می‌شود. به همین دلیل ممکن است افراد به آن اعتیاد پیدا کنند.

• اعتیاد به دیدن سایت‌های غیر اخلاقی

دیدن سایت‌های غیراخلاقی برای نوجوانان و جوانان بسیار رایج و جذاب است و دسترسی آسان و راحت به آنها باعث می‌شود که افراد به دیدن سایت‌های غیراخلاقی اعتیاد پیدا کنند. دیدن این سایت‌ها تاثیر منفی زیادی بر مغز و سلامت روانی افراد می‌گذارد.

• اعتیاد به سایت‌های قمار

علاقه زیاد افراد به بازی‌های اینترنتی و میل زیاد آنها به منظور کسب درآمد از بازی‌های اینترنتی از دلایل اعتیاد افراد به قمارهای اینترنتی می‌شود. اما این فعالیت نه تنها باعث کسب درآمد نمی‌شود بلکه باعث نابودی سرمایه و از هم پاشیدن روابط خانوادگی می‌شود (محتشم فر، ۱۴۰۱).

پیشینه تحقیق

کفاشی و همکاران (۱۳۹۳) تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت اجتماعی جوانان شهر تهران را مورد بررسی قرار داده‌اند. پژوهش به صورت پیمایشی و با ابزار پرسشنامه انجام شده و جامعه آماری تحقیق جوانان ۱۹ تا ۳۶ سال ساکن منطقه ۴ تهران می‌باشد. چارچوب نظری پژوهش، نظریه جامعه شبکه‌ای کاستلز و نظریه هویت گیدنز است. محقق برای محاسبه نمره هویت اجتماعی افراد از مجموع نمرات شاخصه‌های هویت خانوادگی، فردی و گروهی استفاده کرده است. یافته‌های پژوهش بر محاسبه رگرسیون نشان می‌دهد بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی همان گونه که گیدنز

اشاره به خاصیت بازتابندگی هویت دارد با هویت اجتماعی پاسخگویان رابطه معنی داری وجود ندارد. از یافته‌های دیگر این پژوهش مطابق با دیدگاه کاستلز - مبنی بر تحت تأثیر قرار گرفتن فرهنگ و نظام باورها از درجه ارتباطات شبکه‌ای- رابطه معکوسی میان میزان استفاده کاربران از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت دینی افراد وجود دارد، همچنین بین هویت مذهبی پاسخگویان و هویت اجتماعی آنان همبستگی و رابطه مثبت مشاهده شد.

مطالعه‌ای توسط محمود شهابی و قدسی بیات با موضوع اهداف و انگیزه‌های عضویت کاربران در شبکه‌های اجتماعی مجازی با مطالعه درباره جوانان شهر تهران انجام شده است. نتایج این تحقیق تحقیق می‌دهد که توسعه کیفیت و کمیت در روابط و کنش‌های اجتماعی از عوامل مهم روی آوردن جوانان تهرانی به کنشگری شبکه‌ای است. به این معنا که کاربران جوان، فعالیت در شبکه‌های اجتماعی مجازی را امکانی برای ادامه همراهی و همنوایی با حلقه دوستان می‌پندارند و شبکه‌های اجتماعی مجازی را سیاسی نمی‌دانند. بروز خود واقعی و تخلیه عاطفی، بدین معنا که کاربران در این فضا راحت‌تر می‌توانند به برون ریزی باورها، دیدگاه‌ها، عواطف و تجربه‌های خود بپردازند. اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی عمومی، تفریح از دیگر اهداف و انگیزه‌های کاربران جوان از عضویت در این شبکه‌هاست. بر اساس این مطالعه، دلیل و انگیزه مهم دیگر جوانان برقراری ارتباط با غیر ایرانیان است که تمایل به ایجاد بستری چند فرهنگی را تداعی می‌کند (شهابی و بیات، ۱۳۹۱).

همپتون و همکاران (۲۰۱۱) پژوهشی با عنوان سایت‌های شبکه‌های اجتماعی و زندگی ما انجام داده‌اند. هدف اصلی از انجام این پژوهش بررسی تأثیرگذاری سایت‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی بر ابعاد گوناگون زندگی افراد و نحوه اثرپذیری افراد از این شبکه‌ها بر اساس متغیرهای جمعیت شناختی از قبیل سن و جنس بوده است. بر اساس یافته‌های به‌دست آمده از این پژوهش بیشترین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مربوط به فیس بوک با ۵۲٪ و توییتر با ۳۳٪ بوده است که عمده کاربران جوان بوده و در سنین جوانی قرار داشته‌اند. همچنین بر اساس بررسی‌های به‌عمل آمده شبکه‌های اجتماعی یاد شده بر ابعاد گوناگون زندگی و گرایش به انزوا و محدود کردن روابط و تعاملات کاربران تأثیر فراوانی داشته‌اند بدین صورت که با افزایش استفاده از سایت‌های شبکه‌های اجتماعی شیوه زندگی به سمت انزوا و کاهش روابط اجتماعی سوق داده می‌شود.

نوری مرادآبادی و کیا در پژوهشی با عنوان عوامل مرتبط با گرایش دانشجویان به شبکه اجتماعی فیس بوک، به بررسی علل گرایش دانشجویان آمریکا و ایران به شبکه‌های اجتماعی مجازی پرداخته‌اند. در این تحقیق، نخست با روش اسنادی و کتابخانه‌ای به بررسی ۱۸ مقاله معتبر چاپ شده در ژورنال‌های مهم جهان درباره علل گرایش دانشجویان آمریکایی، پرداخته و در ادامه با روش پیمایش و با روش نمونه‌گیری هدفمند به بررسی علل گرایش دانشجویان ایرانی به فیس بوک پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق در مرحله اول بعد از یک مقوله بندی از میان پژوهش‌های انجام شده، ایجاد روابط جدید، حفظ روابط قدیمی، جست و جوی اخبار، اطلاعات و سرگرمی را مهم‌ترین دلایل عضویت دانشجویان آمریکایی تشخیص دادند و در مرحله دوم، از مهم‌ترین علل پیوستن دانشجویان ایرانی به فیس بوک می‌توان به اشتراک گذاری اطلاعات و اخبار آزادی در ارتباط جریان آزاد اطلاعات در شبکه توانایی کنترل مخاطب بر اطلاعات شخصی و برابری اصولی در شبکه اشاره کرد (مرادآبادی و کیا، ۱۳۹۱).

علیزاده اقدم و همکاران (۱۳۹۲) تحقیقی با عنوان بررسی عوامل اجتماعی موثر بر ناهنجاری‌های رفتاری دانش آموزان انجام دادند. در این تحقیق به بررسی عوامل اجتماعی موثر بر ناهنجاری‌های رفتاری دانش آموزان شهرستان آران و بیدگل پرداخته شده است. جامعه آماری این تحقیق دانش آموزان دبیرستانی شهرستان آران و بیدگل هستند که به شیوه نمونه‌گیری طبقه بندی سیستماتیک نمونه ۵۴۳ نفری انتخاب شده است. روش تحقیق پیمایشی و ابزار گرد آوری داده‌ها پرسشنامه می‌باشد. نتایج تحقیق نشان داد که بین متغیرهای معدل، پایگاه اجتماعی، عملکرد خانواده، دسترسی به منابع و امکانات، عملکرد جامعه و ناهنجاری‌های رفتاری دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد ولی تفاوت معناداری بین جنسیت و ناهنجاری‌های رفتاری

وجود ندارد. نتایج تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد بیشترین تأثیر متغیرهای مستقل به ترتیب بر ناهنجاری‌های رفتاری دانش آموزان عبارت‌اند از: دسترسی به منابع و امکانات، معدل تحصیلی، عملکرد جامعه، پایگاه اجتماعی، عملکرد خانواده، متغیرهای باقی مانده در معادله رگرسیون با هم‌دیگر ۵۸/۹ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. بر همین اساس نمودار تحلیل ترسیم شده است.

روش تحقیق

این مطالعه، یک مطالعه توصیفی و از نوع تحلیل اسنادی است. در این تحقیق از فن کتابخانه‌ای استفاده شده است. در روش مبتنی بر اسناد و ابزار عمومی آن یعنی کتابخانه، پژوهشگران، ابتدا منابع چاپی را که در راستای موضوع تحقیق مطلب یا محتوایی داشته، شناسایی کردند. پس از شناسایی و دسته‌بندی، مرحله فیش‌برداری انجام شد. در مرحله فیش‌برداری، مطلب مورد نظر در فیش‌ها به‌دقت ثبت گردید. در مرحله بعد، فیش‌ها دسته‌بندی شده، مطلب در یک طبقه‌بندی تنظیم و تدوین گردید. در نهایت، مرحله اصلی یعنی نوشتن مقاله انجام گردید. پس برای نوشتن مقاله بازبینی‌های لازم انجام شد و مقاله به نوشتار به زیور طبع آراسته شد.

یافته‌های تحقیق

امروزه شبکه‌های اجتماعی نظیر لاین، تلگرام، وایبر، تانگو، واتساپ، فیس بوک، توییتر، مورد توجه کاربران اینترنت قرار گرفته و به‌عنوان بخش جداناپذیر زندگی بیشتر کاربران تبدیل شده است. شبکه‌های اجتماعی را گونه‌ای از رسانه‌های اجتماعی می‌دانند که امکان دستیابی به شکل جدیدی از برقراری ارتباط و به اشتراک‌گذاری اطلاعات را در اینترنت فراهم آورده‌اند (شاک، ۲۰۱۲). این شبکه‌ها نه تنها تأثیر عمیقی بر جنبه‌های اجتماعی کاربران در جوامع گوناگون گذاشته‌اند بلکه در زمینه‌های مختلف برای مثال، آموزشی، پزشکی و شغلی دارای کاربردهای فراوانی هستند (طاهری مبارکه و همکاران، ۱۳۹۴). از طرف دیگر استفاده فزاینده از فناوری رایانه و نفوذ گسترده اینترنت، بسیاری از افراد خصوصاً جوانان را با اختلال بهداشت روانی و ارتباطات اجتماعی ناشی از ابتلا به اعتیاد فضای مجازی مواجه ساخته است (ین و همکاران، ۲۰۰۷). اعتیاد به فضای مجازی یک فرایند آسیب شناسی استفاده از اینترنت است که باعث ایجاد یک وضعیت روانی می‌شود که در آن حالت، رفتار شخص مختل شده و یک اختلال در وضعیت شناختی فرد نیز ایجاد می‌شود. از علائم این وضعیت روانی می‌توان به ایجاد مشکلات درونی در فرد، مشکلات و مسائل ایجاد شده در محل کار، فراموش کردن مسئولیت در قبال خانواده و دوستان و شغل اشاره کرد. این بیماری مانند هر بیماری روانی دیگر نیاز به شناخت و درمان دارد (سادوک و همکاران، ۲۰۱۵). تاکنون مطالعات بی‌شماری در خصوص اعتیاد به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی و زیان‌های ناشی از آن توسط پژوهشگران انجام شده است. مارتین و شوماخر (۲۰۱۲) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که کاربران وابسته به اینترنت، تنها و افسرده‌ترند. آستیناویسین و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که اعتیاد به فضای مجازی با مشکلات سلامت جسمانی، اضافه وزن، عدم فعالیت بدنی و اسکلتی-عضلانی و اختلال‌های بینایی مرتبط است. بارنای و همکاران (۲۰۱۵) نشان دادند که اعتیاد به اینترنت منجر به پریشانی و اختلال چشمگیر در عملکرد روان شناختی، اجتماعی، تحصیلی و یا شغلی می‌شود. به گفته برخی از صاحب نظران آسیب‌های اجتماعی ابتدا در فضای مجازی و سایبری شروع می‌شود و به‌عبارت دیگر آسیب‌های اجتماعی با اعتیاد تکنولوژیکی مرتبط است (گریفیت، ۲۰۰۱). ویژگی‌هایی مانند دسترسی آسان به اینترنت، گمنام ماندن،

مشاهده الگوهای منفی، دریافت تقویت، تجربیات مثبت و خوشایند زمینه را برای رفتارهای پرخطر آماده می‌کند (فوگل و نیهماد، ۲۰۰۹). از این رو برخی از مطالعات ارتباط مثبت بین اعتیاد به اینترنت و رفتارهای پرخطر را نشان داده است (بیب و همکاران، ۲۰۰۴، اوداکی، ۲۰۱۳). شیوع رفتارهای پرخطر در جوامع یکی از موارد جدی تهدید کننده سلامت است که در سال‌های اخیر با توجه به تغییرات سریع اجتماعی از سوی سازمان‌های بهداشتی، مجریان قانون و سیاست گذاران اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است (اسماعیل زاده و همکاران، ۱۳۹۱). مفهوم گسترده رفتار پرخطر، سلسله‌ای از رفتارها را در برمی‌گیرد که نه تنها برای فرد درگیر این رفتار و افراد مهم زندگی وی زیان‌های جدی به بار می‌آورد، بلکه باعث صدمه غیر عمدی به افراد بیگانه دیگر نیز می‌شود (بویر، ۲۰۰۶؛ قدم پور و همکاران، ۱۳۹۸).

فضای مجازی و جوانان

مفاهیم نسل X، نسل Y و نسل M براساس مصرف رسانه‌ای در جامعه آمریکایی طراحی شده‌اند. با وجود این برخی معتقدند که مفهوم نسل Y در حال حاضر قابل تعمیم به نسل جوان ایران است. ویژگی‌های خاصی برای نسل Y برشمرده شده‌اند که وجه مشترک همه آنها استفاده از اینترنت است و چنان که گفته شد این نوع طبقه بندی نسلی از استفاده هر نسل از رسانه‌ها نتیجه شده است. آرمور (۲۰۰۵) ویژگی‌های نسل Y را علاوه بر استفاده از اینترنت، توقع زیاد از خود، توقع زیاد از کارفرمایان، تلاش برای موفق شدن به صورت سریع، تلاش بی وقفه برای آموختن معطوف به هدف بودن می‌داند. همچنین او هوش اقتصادی، تغییر خواهی، تمایل به عدم تبعیت از هنجارها و تلاش برای حفظ تعادل را هم از دیگر ویژگی‌های نسل Y می‌داند. پرز (۲۰۰۸) هم نسل Y را همراهان همیشگی کامپیوترها می‌داند و معتقد است برخلاف نسل X تلویزیون برای این نسل همه چیز نیست. تأثیر پذیری از همسالان هم ویژگی دیگر این نسل است که پرز معتقد است این تأثیر پذیری بسیار بیشتر از تأثیرپذیری از آگهی‌های رسانه‌ای است. همچنین پرز به هوشیاری اجتماعی این نسل اشاره می‌کند و معتقد است برای این نسل شغل همه چیز نیست بلکه، آنچه در اطراف می‌گذرد برای او به همان اندازه اهمیت دارد. شورت و ریوز (۲۰۰۹) این نسل را نسل مجازی و با دوره‌های کوتاه توجه می‌خوانند. بر این اساس ویژگی‌های عمده نسل Y به شرح ذیل می‌باشند:

الف) استفاده از اینترنت، این نسل اصولاً بر مبنای مصرف اینترنتی تعریف می‌شود و بنابراین اگر قرار باشد در جایی نسل Y شکل بگیرد استفاده از اینترنت ویژگی اصلی خواهد بود.

ب) تغییر خواهی، جوانان این نسل تغییر خواه هستند. این بدان معناست که این گروه اجتماعی وضعیت موجود را نمی‌پذیرند و از توانایی‌های رسانه‌ای خود برای ایجاد تغییر استفاده می‌کنند. این مسئله به ویژگی سوم نسل Y منتهی می‌شود.

پ) ناهم‌سازی سیاسی، جوانان این نسل به لحاظ سیاسی با وضعیت حال حاضر مشکل دارند. در برخی موارد این ناهم‌سازی ممکن است به اعمال غیر قانونی و تخریب هم منجر شود.

ت) مسئولیت اجتماعی، جوانان این نسل به مسائل اجتماعی اهمیت می‌دهند. برای این نسل ناهنجاری‌های اجتماعی مسائلی مربوط به دیگران نیست بلکه همه در برابر مشکلات اجتماعی مسئولند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵).

فضای مجازی و جوانان در ایران

به نظر می‌رسد که اینترنت رسانه‌ای جدید و متفاوت از رسانه‌های پیشین است. این مسئله باعث بروز نگرانی‌هایی در جامعه امروز ایران شده است. اما نباید فراموش کرد که نگرانی‌ها در مورد رسانه‌های نوظهور به هیچ عنوان جدید نیستند. برخی نویسندگان مثل جوینسون (۲۰۰۵) نشان می‌دهند که در هر دوره تاریخی، رسانه‌های نوین مثل روزنامه، سینما، رادیو و

تلویزیون، نگرانی‌هایی را در جوامع غربی ایجاد کرده‌اند. در کشور ما هم با نگاهی به تاریخ رسانه‌ها، متوجه خواهیم شد که نگرانی از اثرات فرهنگی، سیاسی و اجتماعی ورود رسانه های جدید، اصلاً مسئله جدیدی نیست. اینترنت در اواخر دهه ۷۰ در میان جوانان ایران رواج یافت و بلافاصله محبوبیت فزاینده‌ای در میان آنان پیدا کرد. برخلاف رسانه‌های سنتی، افراد بی سواد یا کم سواد نمی‌توانند از اینترنت استفاده کنند. اینترنت نیاز به نوع جدیدی از سواد رسانه‌ای دارد که به مراتب پیچیده‌تر از سواد لازم برای کار با رسانه‌های پیشین است. امروزه بیش از ۴۵ درصد کاربران اینترنت در خاورمیانه در ایران زندگی می‌کنند. نشان می‌دهد که جوانان نسل انفجار جمعیت به خوبی خود را با شرایط روز جهان وفق داده‌اند در حالی که ایرانیان در تحقیقی که دانیل لرنر در حدود شش دهه پیش انجام داده بود، در میان شش کشور خاورمیانه، رتبه آخر را در میزان استفاده از رسانه‌ها کسب کرده بودند. شاهراه اطلاعاتی: چنان که دیدیم اینترنت در میان جوانان ایران رسانه پر طرفداری است. دلایل متفاوتی می‌توان برای این امر ذکر کرد. اینترنت به جوانان کمک می‌کند تا با سایر همفکرانشان جماعت تشکیل دهند (سیلور استون، ۲۰۰۴).

ویژگی گمنامی در اینترنت، به جوانان ایران امکان می‌دهد تا بدون هراس از عواقب اجتماعی، مسائل عقیدتی، عاطفی و پزشکی خود را با مشاوران در میان گذارند. مهدوی (۱۳۸۱) نشان می‌دهد که ایرانیان، به سؤالات حساسیت برانگیز مثلاً در مورد روابط جنسی، در اینترنت خیلی راحت‌تر از فضای واقعی پاسخ می‌دهند. روابط اینترنتی سرمایه اجتماعی را افزایش می‌دهد (منتظر قائم و تاتار، ۱۳۸۴؛ بست و کروگر، ۲۰۰۶)، بدین معنا که اینترنت می‌تواند به وسیله‌ی امکانات خود، پیوندهای درون گروه را مستحکم نماید و در نتیجه این پیوند اعتماد بین اعضا بیشتر می‌شود. در این صورت می‌توان انتظار داشت که اتحاد بین آنها افزایش یابد و به بیشتر شدن قدرت آنها منجر گردد. با قدرتمند شدن گروه، اعضا می‌توانند روابط اجتماعی خود را افزایش داده و کیفیت آن را بالا ببرند. همچنین در مورد جوانان، شکاف جنسیتی در استفاده از اینترنت بسیار کمتر از میزان شکاف جنسیتی در دسترسی به سایر رسانه‌هاست (سورین و تانکارد، ۲۰۰۱؛ کلی و همکاران، ۲۰۰۶). این ویژگی اینترنت باعث شده که زنان ایرانی به شدت به سمت اینترنت و وبلاگ نویسی روی بیاورند. از سوی دیگر، اینترنت جوانان ایرانی را با چالش‌هایی هم مواجه کرده است. باومن (۲۰۰۳) با مطرح کردن پدیده «عشق سیال» مدعی شد روابط اینترنتی بین دو جنس مخالف بسیار متفاوت از روابطی است که با واسطه سایر رسانه‌ها انجام می‌شود و این روابط به دلیل ماهیت مجازی و دروغین آن‌ها به شدت زندگی بشریت را تهدید می‌کنند. باومن نسبت به این که مفاهیم سنتی وفاداری و عشق واقعی تضعیف شده‌اند، ابراز نگرانی می‌کند. عدم امکان تماس جسمی در این محیط باعث می‌شود برخی افراد فکر کنند که چنین روابطی بی‌اشکال است اما شنایدر معتقد است مجازی بودن این روابط نشانه بدون اشکال بودن آن نیست و به هر حال روابط مجازی به نوعی زندگی دوم و مخفی فرد محسوب می‌شوند. کم تحرکی، ارضای آنی، گمنامی و این ایده که در اینترنت تماس بدنی انجام نمی‌شود، باعث روی آوردن گسترده افراد به سمت روابط اینترنتی می‌شود. در ایران، چنین پدیده‌ای بسیار رایج شده است و با توسعه اینترنت به مناطق دوردست و سنتی‌تر، به راحتی می‌توان پیش بینی کرد که در سال‌های آینده گستره و عمق آثار آن افزایش قابل ملاحظه‌ای پیدا خواهد کرد. در واقع جوان ایرانی در خانواده سنتی پیرامون، امکانات ارزان و کم در دسر فضای مجازی برای برقراری ارتباط با جنس مخالف را به سختی با دردسرهای ازدواج پرهزینه سنتی عوض خواهد کرد. این واقعیت خود به خود به پیش‌بینی کاهش نرخ ازدواج در میان جوانان ایرانی در سال‌های آتی منجر می‌شود. چنان که گفته شد اینترنت رسانه‌ای با امکاناتی متفاوت از تمامی رسانه‌های پیش از خود و واجد تمام امکانات آنهاست. بنابراین طبیعی است کسانی که از این رسانه استفاده می‌کنند ظرف مدت کوتاهی به لحاظ آگاهی از دیگران فاصله بگیرند. این شکاف آگاهی می‌تواند به بزرگ‌تر شدن شکاف نسلی میان نسل سوم و نسل‌های پیش از آن منجر شود. بوربور حسین بیگی (۱۳۸۳) با انجام تحقیقی بر روی کاربران ایرانی اینترنت، نشان داده است که اینترنت در ایران شکاف نسلی را عریض‌تر کرده است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵).

رفتارشناختی و آسیب‌شناسی جوان در تعامل با شبکه‌های اجتماعی مجازی

شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان پدیده‌ای تکنولوژیک و اجتماعی و ارمغانی از جامعه جدید، آثار ویژه‌ای روی جوان‌ها دارند. بخشی از این اثرگذاری به ذات و ویژگی‌های دوره جوانی و گذار از دوره نوجوانی مربوط است. هر شبکه اجتماعی، فرهنگ ارتباطی خاص خود را دارد؛ یعنی منش و گفتار ویژه و منحصر به فردی را برای خود برگزیده است. فرد با عضویت در شبکه‌های اجتماعی، درگیر نوع خاصی از فرهنگ ارتباطاتی می‌شود که شامل برخورد، تکیه کلام، اصطلاحات مخصوص، رفتار، تیپ شخصیتی و ظاهری است. این نکته را باید در نظر داشت که آسیب‌های رفتاری می‌تواند در سطح مسائل اخلاقی باشد تا باورهای اجتماعی. برای نمونه، نگاه جوانان به تشکیل خانواده با توجه به سطح تعاملات است. حال اگر فردی در شبکه‌های اجتماعی عضو صفحاتی باشد که در آن به مردان یا زنان نگاه منفی وجود دارد و فرد در معرض چنین نگاه‌هایی قرار گیرد، باورهایش آسیب می‌بیند و نسبت به ازدواج و خانواده، نگاهی منفی پیدا می‌کند، البته عکس آن هم صادق است.

الف) اختلال در هویت حقیقی جوانان

تعریف ساده بحران هویت، عبارت از ناهمگونی میان هنجارها و ارزش‌هایی است که با آنها بزرگ شده‌ایم و هنجارها و ارزش‌هایی که بر ما تحمیل می‌شود و مجبوریم با آنها زندگی کنیم. با شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی و توسعه ابزارهای ارتباطی در فضای وب، هویت کاربران این ابزارها نیز تحت تأثیر قرار گرفته است. ناپختگی و کم‌تجربگی جوانان، از یک سو و رویارویی با ویژگی‌های دوره جوانی، مانند حس استقلال‌طلبی، شکوفایی سریع غرایز و احساسات، غرور جوانی، اثرپذیری و اشتیاق به یافتن یافته‌های جدید از سوی دیگر، آنان را در وضعیت آماده‌تری برای افتادن در مسیر بحران هویت، قرار می‌دهد. این امر سبب شده، ساخت و انتشار پیام‌های ناهمگون و متعدد در عرصه وب و به ویژه شبکه‌های اجتماعی با قابلیت ویژه تعاملی و اشتراکی، در میان کاربران، به ویژه جوانان موجبات پیدایش هویت متفاوتی را فراهم آورد، به گونه‌ای که هویت حقیقی آنها را به شدت مختل کند. هویت ساخت‌یافته از شبکه‌های اجتماعی تا حد زیادی بازنمایی و بازتولید ذهنیات شکل گرفته و برساخته از هویت واقعی کاربر است که ممکن است نتیجه سرکوب‌گرانه یا تقویت‌مدارانه هویت حقیقی خود باشد. از سوی دیگر، هویت شبکه‌ای حاصل و برساخته علقه‌های کاربر به هویت حقیقی خود است که در سپهر جهانی وب آن را آگاهانه و با اراده خود، شکل و انتشار داده است. البته ممکن است در فرآیند شکل‌گیری این هویت، به وانمودگی هویتی نیز دچار شود (آذربخش، ۱۳۹۱). این نکته نیز قابل تأمل است که تکرار هویتی موجود در فضای شبکه‌های اجتماعی مجازی، افزون بر آنکه به بحران هویت نسل جوان دامن زده، امکان تثبیت هویت‌های معین را هم محدود کرده است. تثبیت هویت، در فضایی به دور از هویت‌های نامعین و ناشناس و فضایی به دور از تکرار، ممکن است؛ زیرا هویت‌یابی نیازمند تأمل و تفکر در باب هویت است و به سختی نسل جوان درگیر این فضا می‌تواند هویت مناسب خود را بیابد.

ب) تضعیف مشارکت عینی و انزوای اجتماعی جوانان

وقتی جوان ساعت‌ها پشت مانیتور رایانه شخصی‌اش می‌نشیند و به گشت و گذار در فضای مجازی و گپ‌وگفت و تعامل با دوستان اینترنتی می‌پردازد و میان انبوهی از اخبار و اطلاعات غرق می‌شود، این رویه با گذشت زمان شکل عادت به خود می‌گیرد و باعث فاصله گرفتن او از دنیای واقعی می‌شود، به گونه‌ای که گاهی قسمت‌های جدی زندگی شخصی وی، فدای زندگی مجازی وی می‌گردد. سوای هدر رفتن سرمایه گران‌قدر وقت، استفاده فزاینده از این شبکه‌ها با کاهش ارتباط خانوادگی و شرکت جوان در محافل اجتماعی محلی همراه است. در نتیجه، مهارت و انگیزه لازم برای برقراری ارتباط در دنیای حقیقی با

گروه های عینی مختلف را از دست می دهد و سطح روابط از شکل حقیقی و صادقانه، به شکل مجازی و مشکوک تبدیل می شود.

افزون بر این، فضای مجازی و دیجیتال اینترنت، صورت های جدید مشارکت های اظهاری و عاطفی را جایگزین صورت های متداول مشارکت سیاسی و اجتماعی در عرصه های «حقیقی» جامعه ساخته است. در وجه منفی، استدلال بر این است که سرگرمی های مجازی اینترنتی، به تقلیل سرمایه اجتماعی، گوشه گیری و بریدن از مشارکت های محسوس و عینی، تغییر روابط از اجتماعات و گروه های آشنا به اجتماعات شبکه ای، سوگیری جوانان به سوی آموزش موزاییکی و نیز قطعه قطعه شدن افراطی سلیقه ها و خرده فرهنگ ها و در نتیجه توده وارسازی می انجامد (ذکایی، ۱۳۸۳).

ج) مدگرایی و مصرف گرایی در بین جوانان

تمایل به امروزی شدن و نوگرایی در هر جوانی وجود دارد و نشان دهنده نیاز او به شکستن قالب های موجود و فاصله گرفتن از هنجارهای گذشته است تا از این راه هویت مستقلی بیابد. جوانان بنا به میل ذاتی شان، تنوع طلب یا خواهان تغییر و تحول هستند. بنابراین، آنها علاقه دارند خود را به شکل افراد و گروه های محبوب اجتماعی یا سوپر استارهایی درآورند که روی آنها تبلیغات زیادی صورت می گیرد. با توجه به بهره گیری نظام سرمایه داری با هدف های مشخص، از رسانه ها و شبکه های اجتماعی برای آماده سازی بسترهای فکری و فرهنگی مصرف گرایی مخاطبان و کاربران، به ویژه قشر جوان، شبکه های وابسته به شرکت های تجاری، سعی در نهادینه کردن فرهنگ مصرفی و ارزش تلقی کردن آن در میان کاربران خود دارند. وقتی سخن از «فرهنگ مصرفی» می رود، به این معناست که مصرف آن به اندازه ای مهم است که می توان آن را تعیین کننده هویت ها، نهادها و ارزش ها دانست. گروه های تبلیغی مربوط به مد و لباس، دیدن انواع خوراکی های متفاوت، تبلیغات رستوران ها، صف های طولانی مربوط به خرید آخرین برندها، حس مصرف گرایی افراد را تحریک می سازد. این فرهنگ باعث می شود که جوان همواره در اندیشه آرایش و پیرایش مو و تغییر پوشش ظاهری، بر اساس مد ارائه شده در این شبکه ها باشد و انرژی خود را صرف تقلید کورکورانه و نگرانی برای مقبولیت ظاهری خود کند. بر پایه پژوهش ها، یکی از اولویت های فعالیت زنان جوان در اینترنت و شبکه های اجتماعی، خریدهای آنلاین و عضویت در گروه های تبلیغی و مد و لباس است. این ماجرا که به مصرف گرایی افراد دامن می زند، پیامدهای منفی دیگری نیز دارد که از مجال این بحث خارج است.

د) تشکیک و تضعیف اعتقادات دینی در بین جوانان

شبکه های اجتماعی اینترنتی وابسته به جنگ نرم نیز به نوبه خود مانند دیگر رسانه ها، به تبلیغات ضد دینی و حمله به باورهای مذهبی رو می آورند. گاه هدف اصلی گردانندگان برخی از این شبکه ها، دین زدایی و حمله به مقدسات بوده است. البته در این جهت، سازوکارهای گوناگون و متنوعی از سوی آنان به کار گرفته می شود.

بر اساس رصدهای به عمل آمده، هم اکنون بیش از هفت هزار سایت در فضای مجازی، علیه شاخص های سبک زندگی ایرانی اسلامی و مبانی دینی و اعتقادی مسلمانان، سرگرم فعالیت شبانه روزی هستند. این شبکه ها با جلب اعتماد کاربران خود از راه القای شبهات دینی یا منتسب نمودن عقب ماندگی جوامع جهان سوم به فرهنگ دینی و اتهام به خرافه پرستی و تحجر گرایی، می کوشند افکار و باورهای جوانان را هدف بگیرند و الگویی به نام تمدن مدرن غرب معرفی کنند که تمتع بیشتر از لذایذ مادی را دنبال می کند و جوانی که فطرتاً در جست و جوی فلسفه زندگی است، اگر به دنبال القای چنین باورهایی احساس کند دین در معنادهی و جهت بخشی به زندگی او اثر مثبتی ندارد، به تدریج آن را کنار می گذارد و چه بسا آن را دست و پاگیر بداند و از آن گریزان شود.

ه) هرزه‌نگاری و روابط ناسالم جوانان

یکی از پیامدهای منفی شبکه‌های مجازی بر رفتار جوانان، بی‌بندوباری اخلاقی و تحریکات جنسی است. بلوغ جنسی زودرس و محدودیت‌های ارتباطی دنیای واقعی، از یک سو، و طولانی شدن زمان ازدواج و مشکلات اقتصادی برای این امر از سوی دیگر، به گونه‌ای زمینه را رقم زده که جوانان با توجه به گمنامی و نبود نظارت بر رفتار در فضای مجازی اجتماعی مختلط، با رد و بدل کردن فایل‌های محرک جنسی، حتی به صورت آنلاین به هرزه‌نگاری رو آورند و خواستار ایجاد رابطه عاطفی و ناسالم با جنس مخالف خود باشند. این در حالی است که حتی اگر رابطه‌های عاطفی این‌گونه به ازدواج هم بینجامد، از ثبات و اعتماد لازم محروم است. ازدواج‌های اینترنتی، عمدتاً به دلیل نوع آشنایی بر پایه دروغ و تقلب و حيله شکل می‌گیرد و از هر ۱۰ ازدواج اینترنتی، ۸ ازدواج به طلاق می‌انجامد که دلیل آن را می‌توان به ویرانی کاخ‌های آرزو و تباه شدن رویاهای این‌گونه زوجها پس از ازدواج مرتبط دانست. عمده آسیب‌ها و پیامدها این محیط متوجه دخترانی است که در سراب زندگی رؤیایی که ساخته و پرداخته در فضای مجازی است، صادقانه با فرد مقابل خود ارتباط برقرار می‌کنند و متأسفانه از گفتن جزئی‌ترین اسرار زندگی خود در فضای سایبر ابایی ندارند و خصوصی‌ترین تصاویرشان را نیز برای فرد مقابل می‌فرستند (حسینی، ۱۳۹۳).

پیشنهادهای و نتیجه‌گیری

فضای مجازی و اینترنت به رغم تمام کاربردها و کارکردهای مفید خود، آسیب‌های اجتماعی خاصی نیز دارد که نمی‌توان نسبت به آن بی تفاوت بود. تاثیر این آسیب‌ها به ویژه در نسل در حال رشد کشور حساس‌تر بوده و دقت بیشتری را می‌طلبد. آسیب‌های اجتماعی حاصل از ارتباط با اینترنت دامنه وسیعی دارد. طوری که می‌توان حوزه آسیب‌های آن را از چند هویتی گرفته تا دسترسی به حساب‌های بانکی، هرزه نگاری، انتشار محتوای مستهجن، تجاوز به حریم خصوصی افراد و اشاعه خشونت ترسیم کرد؛ آسیب‌هایی است که کارشناسان حوزه جامعه شناسی، ارتباطات و روانشناسی به‌صورت مداوم از آنها صحبت می‌کنند. آزادی بی حد و حصر در فضای مجازی، خلا قانون گذاری و عدم امکان حضور و نظارت پلیس بر تمام ابعاد آن موجب می‌شود که عده‌ای از کاربران بر اساس هنجارهای لحظه‌ای عمل کنند. گمنامی، بی چهرگی و بی نامی افراد در اینترنت نه تنها پیگرد قانونی مجرمان را در فضای رایانه‌ای مشکل می‌سازد، بلکه زمینه گسترش آن را نیز فراهم می‌آورد. برای رفع آسیب‌های مربوط به استفاده از فضاهای مجازی پیشنهادات زیر توصیه می‌گردد:

الف) معرفی شبکه‌های اجتماعی پیشتاز و تحلیل محتوایی آنها

منظور از پیشتاز، شبکه‌هایی است که توانسته‌اند در میان کاربران جوان برای خود جایگاه ویژه‌ای را بیابند. هر شبکه اجتماعی، افزون بر نکات فنی و شیوه استفاده‌های متفاوتی که دارد، به نوعی فرهنگ استفاده خاص خود را نیز دارد که دانستن آنها به تعامل کارآمد و بدون آسیب جوان می‌انجامد. رسانه ملی با رصد این شبکه‌ها باید در قالب برنامه‌های تحلیلی و انتقادی، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در تک تک این شبکه‌ها را بررسی کند و با پذیرفتن قوت‌ها، زمینه‌های آسیب‌زای آن را موشکافانه به چالش بکشد و پیشنهادهایش را در دور ماندن از این آسیب‌ها یا معرفی شبکه‌های هم‌عرض، بدون آسیب بیان دارد.

ب) حمایت از شبکه‌های اجتماعی بومی متناسب با خواست‌های جوانان

در بسیاری از موارد قابلیت و امکانات ارائه شده در شبکه‌های غیربومی، با امنیتی بیشتر و آسیب کمتر در شبکه‌های بومی و داخلی نیز ارائه می‌شود. از این رو، به نظر می‌رسد شناساندن ظرفیت و برتری‌های شبکه‌های اجتماعی بومی و داخلی از طریق رسانه ملی، تا حدودی بتواند این نیاز جوانان را در بستری مطمئن‌تر هدایت سازد.

ج) ارتقای مهارت ارتباطی جوانان و تقویت ورود هدفمند و هوشمند به شبکه‌های اجتماعی

مهارت ارتباطی؛ یعنی توانایی ایجاد ارتباط متقابل با دیگران در زمینه اجتماعی خاص به شیوه‌های خاص که در عرف جامعه پذیرفتنی و ارزشمند باشد و در عین حال برای شخص، سودمند افتد و بهره‌ای دوجانبه داشته باشد. این مهارت با داشتن اصول متعددی از جمله نحوه اعتمادسازی، شیوه شناخت شخصیت حقیقی طرف مقابل و نیز شیوه محک زنی و آزمودن برای رسیدن به اعتمادی منطقی، می‌تواند جوان را در ارتباط‌گیری‌های مجازی یاری کند و زمینه آسیب از این دریچه را به حداقل برساند. از این رو، رسانه ملی با اشراف و شناخت کامل به این نوع مهارت‌ها باید در فضای تکرار ماهوی و نه شکلی برنامه‌هایش، به نوعی جوان را برای ورود هوشمند و فعال، یاری سازد.

د) شناساندن ظرفیت‌ها و ابزارهای موجود در شبکه‌های اجتماعی در راستای بهره‌وری درست و سودمند

بسیاری از جوانان، غافل از کارکردهای اصلی و مهم شبکه‌های اجتماعی، وارد این شبکه‌ها می‌شوند و در این عرصه، ادامه مشارکتشان بیهوده است. دانستن فرصت موجود و پیش روی جوان در فعالیت با شبکه‌های اجتماعی، می‌تواند نوعی نظام هدفمند رفتاری و آرمان‌گرایانه را در ذهن او ترسیم سازد. بسیاری در سراسر جهان از شبکه‌های اجتماعی، به‌عنوان وسیله‌ای برای بیان دیدگاه و گفتمان خود درباره مسائل گوناگون بهره می‌برند که این شبکه‌ها می‌توانند نوعی فعالیت مدنی را برای شهروندان به‌وجود بیاورند. شهروندان می‌کوشند خود را به این شبکه‌های مجازی متصل سازند و از آن به‌عنوان محملی برای اظهارنظر در زمینه عرصه‌های گوناگون زندگی استفاده کنند. به بیان دیگر، شبکه‌های اجتماعی عرصه‌ای را پدید آورده‌اند که برای ابراز هویت گروه‌های محروم اجتماعی و مشارکت فعال و سازنده گروه‌های مختلف فضای مناسبی فراهم کرده است. از این رو، رسانه ملی می‌تواند با تشریح ظرفیت سازنده شبکه‌های اجتماعی، همچون امکان رشد فرهنگی و گردش اطلاعات، هم‌گرایی اجتماعی و تحصیل دانش و یافتن مهارت‌های جدید، از ورود بی‌فایده و آسیب‌پذیر در این جهت جلوگیری کند. این عرصه عمومی جدید از نظر توجه به گروه‌هایی که به دلایل گوناگون، از جمله بعد مکانی و محرومیت‌های دیگر، نمی‌توانند در عرصه عمومی مشارکت داشته باشند، اهمیت دارد.

ه) تبیین نقش نهادهای گوناگون از جمله خانواده در حمایت و هدایت جوان در تعامل با شبکه‌های اجتماعی

رسانه ملی با سه کارکرد اصلی خود؛ یعنی انتقال ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی، سامان‌دهی ارتباط خانواده و فرد با دنیای خارجی، اثرگذاری بر نهادهای سیاسی اجتماعی جامعه، می‌تواند در برداشتن فاصله شناختی بین جوان با خانواده و نظام جامعه، نقش‌آفرینی کند و با اعتمادسازی و افزایش سعه صدر و آگاهی آنها نسبت به این شبکه‌ها، وظیفه حمایتی و هدایتی آنها را در بستر برنامه‌های متناسب تشریح سازد.

(و) فرصت‌دهی به جوان و بیان دغدغه‌هایش در مناظره و نشست‌هایی آزاد

جوانان، به ویژه وقتی ناراحت و دلگیرند، می‌خواهند گوش شنوایی باشد که آنها را به حضور بپذیرد. پذیرش بدین معنا نیست که با احساسات، دیدگاه‌ها، علایق و خواست‌های جوان موافق شود، بلکه کافی است جوان و موقعیت وی را درک کنند. رسانه ملی می‌تواند مانع از انباشت دغدغه‌های جوانان در وجودشان شود و با تخلیه بار روانی حاکم بر فضای پرمخاطره جوانی، این دغدغه‌ها را تحلیل و هدایت کند. اگر از طریق رسانه ملی، موقعیت جوان به خوبی درک شود، اجازه حرف زدن و فرصت اندیشیدن در اختیار او نهاده شود و به او مجال درد دل راحت و آسوده داده شود، دو رویداد خوب در حمایت و هدایت رفتاری ایشان در فضای شبکه‌های مجازی می‌تواند رقم بخورد. نخست اینکه از انباشته و منقبض شدن فشارهای نهفته روانی و دغدغه‌های روزمره وی که گاهی می‌تواند به صورت انفجاری آسیب‌زا باشد، جلوگیری می‌شود و از طرفی، نسبت به تقاضاها و پرسش‌های مختلف آنها در موارد گوناگون سیاسی، فرهنگی و اقتصادی آگاهی کسب می‌شود تا راه برای رفع آن، هموار و فاصله ارتباطی بین آنها با مسئولان ذی‌ربط در حل مشکلاتشان در فضای امن رسانه ملی، کم‌تر شود.

(ز) تبیین ماهیت شبکه‌های اجتماعی متخاصم و اهداف آنان

در برخی مواقع، برخی شبکه‌های اجتماعی، سربازان جدید جنگ نرم دولت‌های غربی هستند و با اهدافی مشخص و اغراض سیاسی و فرهنگی، سعی در ایجاد التهاب و موج‌آفرینی در بین جوانان برای رسیدن به اغراض سیاسی خود دارند. حتی گاهی اقدامات خود را به فضای وقایع جامعه تسری می‌دهند و هماهنگی و سازمان‌دهی بسیاری از تجمع‌های سیاسی و اعتراضی را بر ضد دولت هدف، بر عهده می‌گیرند. حوادث پس از انتخابات سال ۱۳۸۸، به روشنی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در جنگ نرم غرب با ایران را نشان داد. رسانه ملی باید با شناساندن اهداف اصلی این شبکه به یاری کارشناسان و تحلیل‌گرایان سیاسی و تبیین سوءاستفاده این شبکه‌ها از شور و هیجانات جوانی، توطئه آنان را عقیم سازد و مانع از بازیچه قرار گرفتن احساسات پاک نسل جوان شوند.

(ح) ارج نهادن و افزایش مهارت ارتباط‌های حقیقی و رو در رو

کسانی که در محیط‌های واقعی مهارت‌های ارتباطی ضعیفی دارند و نمی‌توانند ابراز وجود کنند، بیشتر مستعد آسیب‌پذیری از شبکه‌های اجتماعی هستند. آنها نیاز خود را از راه این شبکه‌ها برطرف می‌کنند و به آنها وابسته می‌شوند. هنگامی که فرد با نگاه مثبت، هدفمند و به دنبال مسیر مشخص وارد این شبکه‌ها می‌شود، این شبکه‌های اجتماعی برایش آسیب کمتری دارد، اما برعکس فردی که نگاه منفی دارد و دچار نبود مهارت‌های ارتباطی و نیازهای تأمین نشده است و تفکر انتقادی و خلاق ندارد، به راحتی در تعامل با این شبکه‌ها تحت تأثیر قرار می‌گیرد؛ چرا که اهدافش سمت و سو ندارد. رسانه ملی با ارج نهادن به ارتباط حقیقی و چهره به چهره در برنامه‌های مختلف، می‌تواند علل ارتباط ضعیف در روابط حقیقی را در فضاهای مختلف (خانواده، مدرسه و محله) رصد و مهارت ارتباط‌گیری لازم را در این گروه سنی، نهادینه کند.

(ط) تعمیق باورهای دینی و آیین ملی در جوانان

شبکه‌های اجتماعی اینترنت، فضایی را پدید آورده که کاربران جوان می‌توانند به خوبی با فرهنگ و رسوم، افتخارها، توانمندی‌ها و آداب اجتماعی کشورها و جوامع گوناگون آشنا شوند و تحت تأثیر این جوامع قرار گیرند. از این رو، اگر باورها و آیین‌های قابل احترام جامعه خود را به خوبی نشانند، بی‌گمان در این رویارویی دچار تردید خواهند شد، که این تردید در بحران هویت ریشه دارد. جامعه ما دینی است و چارچوب رفتاری آن را اصول و قواعد دینی مشخص می‌سازد، اما داشتن این

تصور که آنچه تا به امروز در حوزه های دینی صورت گرفته، برای نسل جدید نیز کافی خواهد بود، فکری ناپخته و خام است. اگر جوان به پاسخ های لازم برسد و معرفت و شناخت کافی را به دست آورد و بداند در کدام جهان زندگی می کند، برای خود تکیه گاه فکری نیرومندی در رویارویی با فراز و فرودها و تحلیل و تبیین مسائل در پرتو درک هدفمندی و قانونمداری جهان به دست می آورد و خود را در بیکران عالم هستی، رها و معلق احساس نمی کند. در این میان، رسانه ملی که یکی از رسالت های اصلی اش پاسداری از حوزه اخلاق و دین در جامعه است، باید در تولید برنامه ها، نسبت به شبهات دینی، پاسخ خود را به روز کند و با تکیه بر فرهنگ غنی و ملی، خودباوری و دینداری را در جوانان، عمیق تر و باصلابت تر گرداند. این امر مهم می تواند دانش دینی و ملی جوان را پر بار سازد و آنها را در برابر آسیب های دینی و ملی شبکه های اجتماعی، ایمن سازد (حسینی، ۱۳۹۳).

منابع

- اروانه، رامین (۱۳۹۹). بررسی ارتباط میان اختلالات جسمانی- روانی و استفاده از فضای مجازی در جوانان. اولین همایش ملی آسیب شناسی روانی.
- احمدی، حبیب؛ منصوری، فردین و شاه چراغ، سید علی (۱۳۹۵). بررسی ابعاد آسیب زای استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی در میان جوانان شهر کرمانشاه. دو فصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی، ۱(۲)، ۲۱-۱.
- افراسیابی، محمدصادق (۱۳۹۰). شبکه های اجتماعی مجازی و سبک زندگی: مطالعه موردی جامعه مجازی ایرانیان (کلوب). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه امام صادق (ع).
- اسماعیل زاده، هاجر؛ اسدی، مسعود؛ میری، میرنادر و کرامتکار، مریم (۱۳۹۱). بررسی شیوع رفتارهای پرخطر در بین نوجوانان شهر قزوین. مجله تخصصی اپیدمیولوژی ایران، شماره ۳، ۷۵-۸۲.
- بوربور حسین بیگی، مریم (۱۳۸۳). بررسی رابطه اینترنت و شکاف ارزش ها در بین دو نسل. پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما اعظم راودراد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- حسینی، سید عباس (۱۳۹۳). تحلیل رفتار جوانان در شبکه های اجتماعی مجازی و نقش رسانه در هدایت و حمایت از آنان.
- ذکایی، سعید (۱۳۸۳). جوانان و فراغت مجازی. فصلنامه مطالعات جوانان، شماره ۶.
- رحیمی، محمد (۱۳۹۵). بررسی جامعه شناختی رابطه شبکه های اجتماعی مجازی و تغییرات جاری در خانواده های شهر تهران. پایان نامه دکتری جامعه شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.
- شهابی، محمود و بیات، قدسی (۱۳۹۱). اهداف انگیزه های عضویت کاربران در شبکه های اجتماعی مجازی (مطالعه ای درباره جوانان شهر تهران). فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات فرهنگ و ارتباطات، شماره ۵۲.
- صادقیان، غف (۱۳۸۴). تاثیر اینترنت بر کودکان و نوجوانان. تهران: مجله الکترونیکی نما، شماره ۴.
- طاهری مبارکه، مینا؛ سلامی، مریم؛ هاشمیان، محمدرضا و نوروزی، علی (۱۳۹۴). تاثیر شبکه های اجتماعی بر سلامت روان کاربران کتابخانه مرکز آموزشی درمانی الزهرا دانشکده علوم پزشکی اصفهان، فصلنامه مدیریت سلامت، شماره ۱۹، ۷۱-۸۰.

علیزاده اقدم، محمدباقر و محمدامینی، حمیده (۱۳۹۲). بررسی عوامل اجتماعی موثر بر ناهنجاری های رفتاری دانش آموزان. فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، ۱(۲).

فرج دنیوی، سارا (۱۴۰۰). پیش بینی مشکلات رفتاری کودکان بر اساس استفاده آسیب زای مادران از شبکه های اجتماعی مجازی. فصلنامه فناوری و دانش پژوهی در تعلیم و تربیت، ۱(۲)، ۲۷-۳۳.

فرقانی، محمدمهدی و مهاجری، ربابه (۱۳۹۷). رابطه بین میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و تغییر در سبک زندگی جوانان. فصلنامه مطالعات رسانه های نوین، ۴(۱۳).

قدم پور، عزت اله، مهدیانی، زینب؛ پادروند، حافظ؛ امرایی، بهزاد و سوری، حسین (۱۳۹۸). پیش بینی اعتیاد به فضای مجازی و گرایش به رفتارهای پرخطر بر اساس خودتنظیمی عاطفی در دانش آموزان مقطع دبیرستان شهر تهران. فصلنامه روان شناسی تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۵(۵۳)، ۹۳-۱۰۸.

کیا، علی اصغر و نوری مرادآباد، یونس (۱۳۹۱). عوامل مرتبط با گرایش دانشجویان به شبکه اجتماعی فیس بوک. مطالعات فرهنگ و ارتباطات، ۱۳(۱۷).

کفاشی، مجید و فلاحی، علی (۱۳۹۳). تاثیر استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی بر هویت اجتماعی جوانان شهر تهران. دو فصلنامه علمی- پژوهشی دین و ارتباطات، ۲۱(۲).

منتظر قائم، مهدی و تاتار، عبدالعزیز (۱۳۸۴). اینترنت، سرمایه اجتماعی و گروه های خاموش. فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱(۴).

مهدوی، مهدی (۱۳۸۳). بررسی وضعیت دینداری کاربران ایرانی اینترنت. پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما سعید رضا عاملی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

محبوبی منش، حسین (۱۳۸۷). تاملی کوتاه بر آسیب های اجتماعی به عنوان مسئله امنیت ملی. فصلنامه دانش انتظامی، ۸(۳).

مزرعی جوشری، سحر (۱۳۸۸). بررسی جامعه شناختی تقابل بین فرهنگ و فناوری نوین ارتباط (تلفن همراه و اینترنت). فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۴.

محسنی تبریزی، علیرضا و هویدا، لادن (۱۳۹۳). آثار و عوارض اجتماعی و روانی سو مصرف اینترنت به مثابه رفتاری پرخطر در محیط های دانشجویی کشور. مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه اصفهان. مطالعات علوم اجتماعی ایران، ۱۱(۴۱).

محتشم فر، مبینا (۱۴۰۱). فضای مجازی و اعتیاد به شبکه های اجتماعی به همراه روش های جلوگیری اعتیاد به فضای مجازی.

Armour, Stephanie (2005) Generation Y: They arrived at Work With a new attitude, USA Today.

Beebe, T. J., Asche, S. E., Harrison, P. A., & Quinlan, K. B. (2004). Heightened vulnerability and increased risk-taking among adolescent chat room users: Results from a statewide school survey. Journal of Adolescent Health, 35(2), 116-123.

- Burnay, J., Billieux, J., Blairy, S., & Larøi, F. (2015). Which psychological factors influence Internet addiction? Evidence through an integrative model. *Computers in Human Behavior*, ۴۳, ۲۸-۳۴.
- Boyer, T. W. (2006). The development of risk-taking: A multi-perspective review. *Developmental review*, 26(3), 291-345.
- Crystal, D. (2008). *Txtng: The Gr8 Db8*. 1ed, Oxford: Oxford University Press.
- Fogel, J., & Nehmad, E. (2009). Internet social network communities: Risk taking, trust, and privacy concerns. *Computers in human behavior*, 25(1), 153-160.
- Garnefski, N., Kraaij, V., & Spinhoven, P. (2001). Negative life events, cognitive emotion regulation and emotional problems. *Personality and Individual differences*, 30(8), 1311-1327.
- joinson, Adam N.(2005) Deviance and the Internet : New Challenges for social Science. *social Science Computer Review*23.
- Martin, M., & Schumacher, P. (1996). Incidence and correlation of pathological internet Use in college students. In *Proceedings of the annual convention of the American Psychological Association* (pp.8-12).
- Odacı, H. (2013). Risk-taking behavior and academic self-efficacy as variables accounting for problematic internet use in adolescent university students. *Children and youth services review*, ۳۵(۱), ۱۸۳-۱۸۷.
- Sadock, B. J., Sadock, V. A. Kaplan, & Sadock's. (2015). *synopsis of psychiatry: Behaviora sciences clinical psychiatry*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Severin, j, werner & Tankard w james (2001), *communication Theores: Origins Methods and USE IN THE mass Media*, 5/E, Texas, longman.
- Silverstone,Roger,(2004) Regulation, Media Literacy and Media Civics, *journal of media , culture & socity*:440.
- Shook, J. R. (Ed.). (2012). *Dictionary of early American philosophers* (Vol. 1). Bloomsbury Publishing
- Tang, C. S & Koh, Y. Y. (2017). Online social networking addiction among college students in Singapore: Comorbidity with behavioral addiction and affective disorder. *Asian Journal of Psychiatry*, 25, 175-178.
- Yen, J. Y., Ko, C. H., Yen, C. F., Wu, H. Y., & Yang, M. J. (2007). The comorbid psychiatric symptoms of Internet addiction: attention deficit and hyperactivity disorder (ADHD), depression, social phobia, and hostility. *Journal of adolescent health*, 41(1), 93-98.